

Societate participativă, societate activă și noile forme de constructe sociale

Iulian Chifu*

Sfârșitul welfare state

Un subiect care a făcut epocă, fiind considerat un discurs crucial și istoric, primul discurs al Regelui Olandei Willem Alexander în fața Parlamentului olandez (scris de Guvernul liberalului Mark Rutte) la 17 septembrie a marcat **consacrarea publică a dispariției „statului bunăstării”** - „welfare state” (invenție a celei de-a doua părți a secolului 20), respectiv a statului capabil să ofere cetățenilor săi ajutoare sociale și pensii îndestulătoare.

“Din cauza dezvoltărilor sociale precum globalizarea și îmbătrânirea populației, piața muncii de la noi și serviciile publice nu mai sunt cele potrivite cererii timpurilor noastre”, a spus Regele Olandei, în discursul scris de către premierul liberal, Mark Rutte, și de cabinetul său¹. *“Clasicul welfare state al celei de-a doua jumătăți a secolului 20, în aceste domenii în mod special, a creat aranjamente care în forma aceasta nu mai sunt sustenabile astăzi.”*²

Astfel, globalizarea și îmbătrânirea populației plus criza economică au făcut ca toată lumea să realizeze nesustenabilitatea acestui model și îndreptarea spre „statul societății participante”, în care sunt modificate fundamental legile muncii și ale serviciilor publice, iar cetățenii își au propria grijă și crează soluții ale societății civile pentru asemenea probleme, își fac propriile alegeri și-și determină singuri viața.

*“Clasicul welfare state evoluează încet dar sigur către o ‘societate a participării’, - una în care cetățenii sunt așteptați să-și aibă singuri grija sau să creeze soluții ale societății civile pentru probleme precum bunăstarea pensionarilor”*³. *‘Schimbarea către o “societate a participării” este vizibilă, în mod special, în aspecte legate de securitatea socială și îngrijirea pe termen lung. Reformele necesare vor dura și vor reclama perseverență. Dar vor pune bazele*

creării de locuri de muncă și restabilirea încrederii.’⁴

Rezultatul acestei constatări a fost **descentralizarea serviciilor pentru tineret, ajutor și servicii sociale acasă și crearea de locuri de muncă în Olanda**, statul cel mai liberal și leagăn al protestantismului. *‘Situția actuală e nesustenabilă, oamenii vor să aleagă singuri, să-și determine singuri viețile și pe cele ale celorlalți. Aceasta a fost rațiunea deciziilor guvernului de a descentraliza serviciile pentru tineret, îngrijirea acasă și crearea de locuri de muncă’*⁵, a mai adăugat suveranul Olandei.

În măsura în care în Europa valul crizei s-a manifestat sub forma **crizei datoriilor suverane**, iar soluția a fost de sorginte germană, austeritatea, cu consecința retragerii statului dintr-un număr de prestații sociale pe care nu și le mai poate asuma, peste ocean, criza actuală a blocajului bugetar, sequestration și perspectiva (la ora scrierii acestui material) a încetării de plăți după 17 octombrie este generată de un efect invers, respectiv de tentativa de asumare de către statul american în criză a prestațiilor de sănătate pentru 33 milioane de cetățeni din cei 50 de milioane care nu beneficiază astăzi de asigurarea de sănătate.

Efectul introducerii **Obamacare** de la 1 octombrie 2013 a fost blocajul total al republicanilor față de sistemul financiar care amenință să intre într-o nouă vrie similară celei generate de un alt program social-economic al lui Bill Clinton, cel al livrării unei case către fiecare american pe bază de buletin, fapt ce a dus, alături de multe alte creații și inginerii financiare, la apariția și multiplicarea produselor derivate toxice, și a **crizei subprimes**.

Ultimele zbateri ale welfare state, așa cum îl știam noi, par să se consume chiar astăzi sub ochii noștri. Care va fi concluzia și cine va reuși să câștige disputa ideologică și de proiect rămâne să vedem. Însă prelungirea crizei economice globale și eventuala intrare a Chinei într-o criză determinată de lipsa sau lentoarea reformelor

¹ <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/934952a6-1fad-11e3-aa36-00144feab7de.html>

² <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2423751/Dutch-King-Willem-Alexander-declares-welfare-state-20th-century-over.html>

³ Financial Times, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/934952a6-1fad-11e3-aa36-00144feab7de.html>

⁴ Daily Mail, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2423751/Dutch-King-Willem-Alexander-declares-welfare-state-20th-century-over.html>

⁵ Dutch News, http://www.dutchnews.nl/news/archives/2013/09/kings_speech_signals_end_of_th.php

reale economice din cauza incapacității reformei sistemului politic (democrația și multipartidismul asigură și posibilitatea asumării costurilor și alternanței de putere pentru noi resurse politice) ar putea să conducă la imposibilitatea revenirii la acele promisiuni și părți ale contractului social asumat de statul european după reconstrucția distrugerilor generate de către cel de-al doilea război mondial.

Drumul spre societatea participativă

Efectul secundar al **statului societății participative** este dorința celor activi și care participă la viața cetății, care-și asumă responsabilități, de a avea o voce mai importantă în treburile statului. **Îmi asum responsabilități, deci contez, iar statul e obligat să țină cont de mine**, ar fi o logică a acestui format. Rezultatul în stradă a fost formula de tip Occupy Wall Street și mișcări de contestare a clasei politice, impunând reguli proprii și propriile păreri, **pe baza legitimității dobândite prin participare**.

Este ceea ce se întâmplă în Occident cu **manifestațiile de contestare a autorității de către reprezentanții inteligenței și clasei de mijloc** (diferite de contestările stângii față de măsurile de austeritate ale guvernelor) pe care o imită, într-o anumită măsură, Piața Universității de astăzi de la noi. E vorba despre persoane care de obicei nu vin la vot, dar care doresc să participe, să fie luate în seamă de decident, deși nu sunt majoritari sau relevanți ca număr, **pentru că își asumă responsabilități**. Și nu vin la vot pentru că nu au încredere în nici un partid și refuză politicienii „vechi”, „vechea clasă politică”. De aici contestarea pe deplin a clasei politice în întregime ei.

Apariția acestui tip de manifestări e datorată crizei, pentru că principala clasă expusă și afectată de criza ce a trecut e clasa de mijloc și intelectualitatea urbană. Mai mult, e și grupul care **a contestat clasa politică pentru că l-a dezamăgit** și nu are nevoie de politicieni în viața de zi cu zi, dar ca urmare asumării responsabilităților pe care clasa politică nu și le mai poate asuma, dorește să aibă un cuvânt de spus.

Acest tip de evoluție este cea care anunță și noul tip de democrație, o formulă de perfecționare a democrației, în care sindromul **societatea contra statului** se transformă în aceea că societatea preia de la stat o parte din responsabilități și solicită în

schimb includerea în mod preferențial în mecanismul de luare a deciziei, cere să conteze proporțional cu responsabilitățile asumate.

Modelul **Occupy Wall Street** a fost mai mult decât o mișcare de stradă, pentru că ea a fost generată și susținută de același tip de resorturi ale perdanților în criza economică: clasa de mijloc și inteligența. Iar demersul a fost unul profund novator în materie democratică, pentru că el a contestat pe fond lăcomia, inegalitatea, leadershipul economic și politic al lumii, în forma în care era el așezat. Practic a contestat pe fond toată organizarea democratică a lumii post-război rece.

Astfel **clasa de mijloc**, care a pierdut în primul rând prin efectul centralizării, tendinței de monopol și constrângerilor crizei care a favorizat marea finanță și companiile multinaționale în fața micului întreprinzător - în special din cauza restrângerii piețelor și a lăcomiei de a împinge spre menținerea creșterii în formatele corporatiste extinse. Tot clasa de mijloc și micul investitor a fost primul pauperizat prin efectul prăbușirii burselor, falimentelor bancare sau a diferitelor companii „insuficient de mari pentru a nu cădea”, cele care atrăgeau resursele financiare și rezervele acestei clase de mijloc.

Iar furia celor din stradă a venit în primul rând împotriva băncilor falimentare sau a companiilor financiare care au determinat criza, ele au fost și cele care erau „prea mari ca să cadă”, au fost salvate prin procedul de **bail out** (un fel de naționalizare temporară asumată de stat), dar leadershipul lor s-a bucurat de prime enorme, ca de obicei, ca și cum ar fi fost premii pentru realizări deosebite. Același lucru s-a întâmplat cu directorii și președinții acestor mari companii care au fost concediați pentru cele întâmplate dar care, în loc să ajungă să răspundă pentru acest lucru, măcar la nivelul Enron, au preluat bonusuri enorme la plecarea din companii pentru întreruperea contractelor pe care le aveau.

Firește că cel de-al doilea vizat în mod natural a fost **leadershipul politic**, cel care a permis, ba chiar a contribuit direct, la formulele de bail out care au dus la premierea autorilor direcți ai crizei cu sume fabuloase din bugetul de stat. Interdependența leadershipului economic-financiar-bancar cu cel politic era evident, la nivelul **tipului de finanțare a activității politice**. Prin acțiunile întreprinse, leadershipul politic nu

numai că a ieșit din criză, dar a făcut-o salvând totodată leadershipul financiar-bancar, deci asumându-și în mod egal spolierea contribuabililor și pauperizarea clasei de mijloc.

Suma acestor fenomene a făcut ca mișcările de tip Occupy să devină nu numai unele **contestate ale acțiunilor economice și politice** reprezentând oameni cu cunoștințe, clasă, capacitate inovativă, antreprenorială și investițională, ci chiar **contestate ale sistemului în sine, a democrației** bazate pe acest sistem de finanțare a activității politice care crează asemenea aberații precum cea de a premia pe responsabilii crizei, cu largul concurs al clasei politice. O reacție profund ancorată în **valori fundamentale** precum dreptate, egalitatea tratamentului și accesului la șanse, legitimitatea și credibilitatea acțiunii politice.

Un alt lucru specific și interesant este faptul că cei care protestau efectiv în stradă, luați separat, erau doar **reprezentanți ai acestui fond de nemulțumire**, beneficiind de rațiunea protestului și motivația lui, fără ca individual fiecare din cei prezenți în stradă să aibă conștiința și profunzimea reprezentării semnificației reale a protestului. Nici **individii luați separat** - chiar dacă aparținând evident altor categorii decât asistații și sindicaliștii protestatari în termenii stângii anti-austeritate - nici **mulțimea din stradă în întregime** nu reprezentau, ci doar trădau unele semne ale **costructului social** care se forma și pe care-l reprezentau în reflectau public.

Mulțimea **nu avea lideri**, pentru că formula ce a generat reacția era profund refractară față de leadershipul politic. Orice tentativă de a **impune un program** sau o agendă alternativă, de a **decanta lideri interni** sau de a permite **preluarea mișcării de către un lider extern**, de a permite o **valorificare a energiei mișcării prin transformarea într-o formulă politică** a fost contestată vehement de cei prezenți. Acest lucru pentru că semnificația reală a constructului social ce se manifesta în stradă era **altceva decât un partid sau formulă aparținând "vechii politici"**, era embrionul ce anunța nașterea **noii generații a formulei democratice a viitorului**, care ieșea din modelele cunoscute și se dorea în afara canoanelor și modelelor politice de până atunci.

Unii au numit-o **formulă anarhică**, și probabil avea mult din acest concept, prinn efectul contestării și respingerii leadershipului. Era în mod real doar ceea ce reprezenta prin chintesența și întregul

mesajului mișcării, nu prin indivizi și nici măcar prin mulțimea din stradă în întregul ei, aceasta nefiind decât o marcă, o imagine. Dar reprezenta **forma de contestare a societății conștiente, active și contribuabile** față de sistemul democratic al trecutului care nu o cuprindea și nu o reprezenta, în nici un caz nu o satisfăcea.

În Statele Unite mișcarea s-a stins de la sine. S-a consumat pentru că și-a epuizat energia, dar nu înseamnă că acel construct nu există în societate. Indiferent cine și pe ce canale a susținut manifestarea publică, nici ce agende s-au suprapus în acest demers, nici măcar ce persoane s-au aflat în stradă la acel moment.

Nu știu în ce măsură **semnificația constructului social on the making** a fost conștientizat, în ce măsură și-a găsit forma de concretizare și asumare în clasa politică existentă. Cred că nu este cazul. Cred că se află într-o latență și acumulare de energie care va răbufni într-o formulă și mai virulentă de **contestare de către societate a statului** care nu mai reflectă valorile, principiile și aspirațiile chiar dacă respectă regulile democrației cunoscute. Pentru că **acțiunea unui leadership și a unui sistem**, a statului fundamentat pe aceste reguli a **încălcat valorile fundamentale imuabile** ale dreptății, egalității accesului la oportunități, moralei și bunului simț comun.

Legitimități și constructe sociale obiectivate

Acum revenind în România, cu mișcările de tip Piața Universității: **proportion garde**, cred că o parte din conținutul de substrat al mișcării ar putea fi explicat prin **cele două nivele de lectură, universal și local**. În primul rând **sfârșitul welfare state**, concretizat în România odată cu deciziile din mai 2010, dar neconștientizat încă nici de clasa politică, nici de liderii locali și nici de cetățenii beneficiari de ajutoare sociale, toți încercând perpetuarea sistemului, chiar dacă plapuma bugetară este evident necuprinzătoare.

În tot acest peisaj, e important de vizitat modelul și **eticheta Roșia Montana ca simbol**, cu capacitatea de atracție și mobilizare, dar mai ales de menținere a demersului nealterat de alte agende, chiar dacă bani, oameni sau demersuri paralele au încercat să fie aduse în siaj. Trăsături ale esenței acestei mișcări - nu a celor din

stradă, reprezentanților, ci a resorturilor declanșate de modul de judecare a proiectului - merită cercetate mai cu aplecare. Dealtfel, contestarea clasei politice, absența liderilor, incapacitatea de decantare politică subliniază că **fondul constructului social** ce a dat naștere protestului în stradă e **genuin, autentic și e parte a mișcărilor de schimbare a generației democratice** pe care o trăim.

Însă în cazul Bucureștiului, s-a suprapus cu certitudine și un set de realități locale peste efectele obiective ale dezvoltării societății occidentale, care a influențat vizibil și societatea românească, și probabil că acest lucru a dus la **accelerarea procesului și l-a făcut mult mai vizibil** la noi, e adevărat că și mult mai colorat. Nu putem ignora aici și **instrumentul** la dispoziție care a **determinat tehnologic condițiile apariției constructului social**, fără să absolutizăm efectul său: **rețele sociale**.

Efectul liberei comunicări necenzurate, dezvoltate și utilizată pe scară largă în campanii diverse, în manevrarea opiniei prin instrumentul postacilor cu contract, toate au dus la **dezvoltarea instrumentului electronic de coagulare a opiniilor** care a făcut ca bloggeri autentici și personalități electronice anonime să se coaguleze în programe individuale, decantate și ajustate de masa de comentatori.

Pe fond, am avut de a face cu **un proces al legitimării temelor de interes** și capabile să determine reacție, acțiune. Așa a devenit Roșia Montană subiect coeziv. Apoi opiniile s-au decantat, pe baza intervențiilor și nunațelor comentatorilor la aceste teme iar **decantarea grupului virtual** a determinat, firește, **obiectivarea constructului social**.

Firește că participanții sunt mai degrabă educați, cu acces larg la computer, sunt capabili să-și formuleze idei și sentimente, unii militanți, alții moralști. De asemenea, **rezultatul construit** nu mai are de a face cu persoanele fizice ce-și asumă ideile, acțiunea și mișcarea. Iar coagularea în spațiul virtual nu rămâne în **stadiul contemplativ** în fața calculatorului, atunci când subiectul arde. O parte se mișcă în stradă, își reprezintă ideile și **reprezintă esența constructului virtual obiectivat**. E deja vizibil, prezent, produce efecte. Dar e ALTCEVA: nu are un lider, nu poți negocia cu el, și nici oamenii care ies în stradă nu mai sunt abordabili direct pentru că ei sunt doar rezultatul

vizibil al acțiunii, nu esența contestării. Este rezultatul **impactului unei primăveri arabe în România, pe fondul schimbării generației democratice** și aplicată la realitățile românești. Universală și localizată, în același timp.

Elementele locale care au **potențat și dirijat profund apariția constructului social** de restabilire a rolurilor și revenire la apărarea valorilor democratice, pervertite de jocul politic și aplicarea regulilor democrației contemporane în România, ar putea fi listate concret: **proastă guvernare** actuală și insatisfacția modului în care livrează actuala clasă politică în întregul său, nu numai majoritatea sau Guvernul: **indecizia și lipsa leadershipului** care a dus la acumularea de teme politice pendinte, nesoluționate de ani de zile, de guverne succesive; nivelul slab profesional și uman al politicianilor din structurile reprezentative, date de pervertirea regulilor și modulului de alegere a candidaților din partidele politice; abdicarea de către partide de la **rolul de a crea resursa de cadre** cu un nivel profesional care să le permită exercitarea atributelor guvernării, de la **atragera oamenilor pregătiți profesional în spațiul politic**.

În fapt, clasa politică în întregime ei ajunge să nu mai reflecte societatea activă și participativă, în sensul spațiului noii generații a democrației, expus mai sus. Până acum cei din grupul inteligenței și clasei de mijloc ignorau în mare măsură dimensiunea politică, pentru că nu îi afecta. Rezultatele crizei și **creșterea gradului de inadecvare a guvernanților** dincolo de nivelul acceptabil, scăderea capacității acestora de a înțelege sau de a se preocupa de probleme reale, căderea în manelism politic și joaca exclusiv cu reprezentările și percepțiile în plan public, toate au condus la **contestarea în bloc a clasei politice și la apariția de constructe sociale ca formă de apărare a societății** în fața trendului de evoluție a statului și a sistemului de guvernământ, dar în primul rând al produsului acestuia: partide, activiști, guvern, parlament.

Spunea un prieten sociolog cu experiență, într-o discuție privată, pe care îmi permit să o redau doar pentru a păstra respectul pentru autorul ideilor, că asistăm în aceste zile la **moartea societății vechi, asistate**. Dorel Șandor, pentru că despre el este vorba, a putut fi mult mai aproape de fenomen pentru a-l evalua empiric, și a propune câteva trenduri de evoluție plecând de la esența străzii. El îmi spunea că **în stradă poate**

fi citit viitorul. Firește cu multe grefe antrenate de oportunitatea unui demers contestatar public, așa spune eu. Intelighenția și ceea ce numeam în vechea democrație clasa de mijloc, societatea civilă, naște astăzi o generație mult mai educată decât cei din parlament sau guvernării în cvasiotalitatea lor, dar care devin și activi în contestarea calității conducerii treburilor publice. Ei sunt esența populației, cetățenilor, contribuabililor care se multiplică în viitor, care crește, în timp ce zona asistată - pensionari din joburi fixe, lucrute o viață întreagă la stat, asistați de tot felul, profitori din evenimente specifice - va dispărea încetul cu încetul.

Nu știu dacă va dispărea încet sau repede sau dacă va coexista cu valul nou, dar noul tip de construct social generat de această intersecție de fenomene începe să joace un rol din ce în ce mai mare. Societatea în autoapărare își asumă și reacționează, determinând schimbarea generației de democrație pe care o profesază astăzi instituțiile statului actual, împingând formalismele și ritualurile spre perfecționare mai aproape de esența de valori, principii și idealuri, perfecționând democrația.

Nu știu dacă mișcarea din stradă se va stinge, nu știu dacă se va compromite, la un moment dat, nu știu dacă și va multiplica agenda și se va decanta politic. Nu știu nici măcar dacă Roșia Montană va porni până la urmă ca proiect și cum ar putea să fie făcut într-o variantă mai puțin artificial și agresiv vândută publicului, ostentativ impusă spre acceptabilitate și bunăvoință pe agenda sa, ci într-una ce implică franchețe, realism, bun simț, adevăr, comunicare deschisă. Eventual cu un consiliu consultativ de supraveghere al contestatarilor, pe lângă specialiștii de tot felul, pentru a prezerva evoluția proiectului în limitele prezentate în leafleturile promoționale.

Nu contează subiectul simbol cât trăsăturile care au transformat proiectul Roșia Montană în reflectare a contestării acestei clase politice, a formei sale de a face politică, a modului său de a se finanța și a relațiilor sale bolnave sau vinovate cu marile companii și investitorii corporatiști. Nu contează nici care sunt sursele diverse de voință și finanțare care au stat la originea mișcării din stradă, a reflectării de voință, a contestării, e prezentării în public a existenței constructului social, nu contează nici ce sumă de interese și agende se manifestă concomitent în stradă.

Știu însă că e o contestare a întregii clase politice, a sistemului și statului actual, a modului de organizare și finanțare a politicului așa cum arată astăzi, care a dat un Parlament obez și lipsit de personalitate, cu un nivel de pregătire precar și gregar comparativ cu fibra societății active și participative care nu se compromite și nu se angajează în formule partinice depășite, vetuste și anacronice, complet neadevrate realităților prezente.

Știu de asemenea că aici se află esența unui construct social, care este în curs de obiectivare și decantare a esenței sale în forme structurate și instituționalizate de tip nou, reale sau virtuale, dar cu acțiune și impact foarte prezente, că aici se poate afla esența democrației generației viitoare, și că ar trebui să o citim, să învățăm din ea și să ne pregătim pentru ceea ce va să vină.

În orice caz revin tot mai pregnant în prim plan ideile lui Barry Buzan care introducea societatea între obiectele de securizat, alături de individ și instituțiile statului. Securitatea societală reprezenta la el în primul rând coeziunea societală și identitatea, cu precădere. Societatea nu se mai obiectivează însă, în noua generație a democrației de mâine, numai în organizații neguvernamentale sau în organizațiile societății civile, care sunt mai degrabă produse ale actualului model democratic. Noile constructe sociale ar putea îmbrăca acest model al instrumentelor variabile pentru contestări fără lideri, care să spună statului, politicului, liderilor politici și economici, despre inadecvare, discrepanță majoră între așteptări, speranțe și ceea ce livrează, despre valori și calitatea pe care o reflectă individual leadershipul democrației curente.

Iulian Chifu is the Presidential Advisor for Strategic Policies and International Security of Romania's President. He is a professor at the National School of Political and Administrative Studies Bucharest, specialized in conflict analysis and decision making in crisis, and the founder of the Conflict Prevention and Early Warning Center, Bucharest.